

Maijastina Kahlos

Oman elämän puolustukset

Päivi Kosonen, *Isokrateesta Augustinukseen. Johdatus antiikin omaelämäkerralliseen kirjallisuuteen*. Atena, Jyväskylä 2007. 205 s.

Omaelämäkertakirjallisuuden tutkijat ovat vahvasti keskittyneet moderniin minäkirjallisuuteen. Kreikkalais-roomalaisen antiikin omaelämäkerta on jätetty antiikintutkijoiden keskenään ruodittavaksi. Siksi on virkistävää, että kirjallisuustieteilijä Päivi Kosonen kirjassaan *Isokrateesta Augustinukseen* selvittää antiikin kirjallisuuden omaelämäkerrallisia aineksia modernin kirjallisuudentutkijan näkökulmasta.

Kuten Kosonen toteaa, kirjallisuuden yleisteokset mainitsevat antiikin omaelämäkertoista yleensä vain Augustinuksen *Tunnukset*. *Isokrateesta Augustinukseen* osoittaa, että Augustinus on vain yksi ilmentymä antiikin omaelämäkerrallisessa kirjallisuudessa. Augustinusta edeltää mittava ja monipuolinen traditio minäkirjoitusta, omaelämäkertoja, muistelmia, puolustuspuheita, päiväkirjoja ja erilaisia muistiinpanoja, kirjeitä ja minämuotoisia romaaneja. Kosonen on perustellusti päätenyt puhumaan omakerrallisuudesta, joka on käsitteenä laajempi ja toimivampi kuin tiettyä muotoa edellyttävä omaelämäkerta.

Lähtökohtana antiikin kirjallisuuden omaelämäkerrallisuuden tutkimisessa Kososella on niin sanottu omaelämäkertasopimus. Omaelämäkertasopimus on Philippe Lejeunen määritelmän mukaan ”tekijän tekstissään tekemä sitoumus kertoa totuuden hengessä oma elämänsä tai sen osa tai jokin elämänsä puoli”. Yleensä omaelämäkertasopimus liitetään 1700-luvun lopussa syntyneeseen kirjallisuuden lajiin, omaelä-

mäkertaan. Kososen mukaan omaelämäkertasopimus tai -sitoumus on nähtävissä myös antiikin teksteissä.

Yksilö, elämä ja luonne

Kosonen aloittaa varsinaisen käsitelynsä kreikkalaisen puhujan Isokrateen (436–338 eaa.) puheella *Antidosis*, jota hän pitää ensimmäisenä eurooppalaisena omaelämäkertana.¹ Omaelämäkerrallisuus liittyy pohdintoihin yksilöllisyydestä ja sen syntymisestä antiikin Kreikassa 300-luvulla eaa., itsen tuntemisesta ja itseensä liittyvistä pohdiskeluista. Isokrateen *Antidosis* on kuvitteellisen puolustuspuheen muotoon kirjoitettu aito omaelämäkerta.

Toinen merkittävä klassisen Kreikan omaelämäkerrallinen tuotos on Platonin VII kirje, jonka aitopärsäisyydestä ei ole täyttä varmuutta. Joka tapauksessa se on omaelämäkerran muotoon seipetty ihannefilosofin elämän kuvaus. Sekä Isokrates että Platon puolustavat tekojaan ja elämäntapaansa. Molemmat vakuuttavat yleisölle luonteensa ja elämänsä mallin mukaisuudesta. Tämä esitystapa liittyy kreikkalaiseen tapaan hahmottaa elämä (*bios*) elämisen ja käyttäytymisen tapana, joka heijastaa ihmisen luonnetta. Omaelämäkerrallisissa kirjoituksissa kuvataan yksilön pysyvä, yhdenmukainen ja muuttumaton luonne (*ethos*), joka aristoteelisen ajattelutavan mukaan ilmenee teoissa ja sanoissa. ”Minä” on muuttumaton, mutta kasvamisen ja kypsymisen myötä yksilö saavuttaa täyden mittansa, muuttumattoman,

todellisen ”minänsä”. Esimerkiksi Isokrates esittää oman elämänsä muuttumattomana puhujan ihannekuvana.

Hellenistisen maailman tutkijat puhuvat uudenlaisesta minäkulttuurista, individualismin noususta ja subjektiivisuuden käännteestä, jossa yksilö etsii itsepintaisesti omaa paikkaansa. Hellenistisen kulttuurin omaelämäkerralliset tuotokset, esimerkiksi sotapäälliköiden ja hallitsijoiden enemmän tai vähemmän julkinen muistiinpanokirjoittelu (*hypomnemata*), eivät yleensä ole säilyneet ja tunnetaan lähinnä mainintoina myöhemmässä kirjallisuudessa.

Myös monet tunnetut roomalaiset kirjoittivat omasta elämästään muistiinpanoja ja selontekoja (*commentarii*), joista kuuluisin on Caesarin *Commentarii de bello Gallico* (*Gallian sota*, suom. G. Rancken, 1927). Siinä Caesar luo huolellisesti ihanteellisen kuvan itsestään ja sota-toimistaan Galliassa. Roomalaisten valtiomiesten muistelmat ja selonteot ovat myös oman poliittisen uran ja suvun kunniaksi rakennettua propagandaa. Keisari Augustuksen tiedetään kirjoittaneen muistikirjoja ja omaa ”elämäkerta”, joka ei ole säilynyt. Sen sijaan hänen itseilytyksensä *Res gestae Divi Augusti* on säilynyt piirtokirjoitusten muodossa.

Roomalaisen itseilytyksen mestari on Cicero, joka muokkasi huolellisesti omaa julkista kuvaansa kirjeissään ja retoriikkaa käsittelevissä teoksissaan. Cicero osasi verhota itsekehunsa eräänlaiseen vaatimattomuuden ihanteeseen. Kerrottuaan elämästään *Brutuksessa* hän toteaa:

”En tahdo puhua itsestäni. Tahdon puhua muista.” (Cicero, *Brutus* 322).

Keisariajan kokeilut

Niin sanotun klassisen kauden tuostosten jälkeen päästään mielestäni kiehtovimpaan aineistoon eli keisarikauden ja myöhäisantiikin omaelämäkerrallisuuteen. Yksi mielenkiintoisimpia kirjoittajia on roomalais-tunut juutalainen Josefus (37–100), joka kirjoitti sekä latinaksi että kreikkaksi.² Hänen omaelämäkertansa on puolustuskirjoitus, jossa hän perustelee valintojaan ja elämäänsä kahteen suuntaan: roomalaisille juutalaisuuttaan, juutalaisille roomalais-tumistaan. Hän lausuu: ”Tässä ovat elämäni tapahtumat; toiset arvioikoot niiden pohjalta luonnettani niin kuin heitä haluttaa.” (Josefus, *Bios* 76). Josefuksen toteamus kuvaa hyvin jo edellä mainittua ajatusta siitä, miten elämäntapa ja sen kulku heijastavat yksilön muuttumatonta luonnetta.

Oma ilmiönsä ovat keisariajan omaelämäkerralliset romaanit ja omaelämäkerralliset sekamuodot. Apuleiuksen (127–180) *Kultainen aasi* (suom. J.A. Hollo, 1957) ja Lukianoksen (120–180) *Uni* eli *Lukianoksen elämänura* liikkuvat faktan ja fiktion välimaastossa. Apuleiuksen *Kultainen aasi* kuvaa yksilön kriisiä, etsintää, kääntymistä ja uudestisyntymistä uudenlaiseen elämään. Kososen tulkinnan mukaan Apuleius käy naamiroleikkiä lukijan kanssa ja kirjoittaa omalle henkiselle matkalleen ja elämäntaipaleelleen monimielisen, ironisenkin, omaelämäkerrallisen romaanin muodon.

Josefuksen ja Apuleiuksen kuvaamat etsinnät ja itsetutkiskelut ovat osa keisariajalla vahvistunutta itsekulttuuria. Michel Foucault puhuu itsestä huolehtimisen ilmapiiristä ja myös uudesta moralismista ja pidättyvyyden hengestä. Ankarimmillaan itseen päin kääntyminen ja itsetarkkailu näkyy Senecan (4 eaa.–65 jaa.) kirjeissä ja Marcus Aureliuksen (121–180) itsetutkiskelussa. Kreikkalainen puhuja Aelius Aristides puolestaan kirjoitti uskonnollisen itsetilityksen (*Hieroi logoi*) suhteestaan Asklepiosjumalaan ja identiteetin etsinnästään.

Antiikintutkijat puhuvat ahdistuksen aikakaudesta (*age of anxiety*, E.R. Dodds), jonka maailmantuskaa ja kaiken turhuuden tuntoa Marcus Aureliuksen *Itselleni* osaltaan heijastaa.

Keisariajan kristilliset tilitykset ja kääntymyskertomukset ovat itsekulttuurin ja ahdistuksen aikakauden yksi ilmentymä (ei enempää eikä vähempää), kuten Kosonen kohdallisesti osoittaa. Näistä omaperäisin on Perpetuan marttyyrikertomukseen kuuluva vankilapäiväkirja 200-luvun alusta, oli tämä päiväkirja sitten aito tai ei, runsaasti editoitu tai ei. Kosonen jättää aitouskysymyksen auki, sillä se ei ole olennaista teoksen kirjallisen annin kannalta.

Myöhäisantiikin kukoistus

Myöhäisantiikki oli omaelämäkerrallisen kirjallisuuden kukoistusaikaa, jolloin syntyivät itsenäisiksi ja julkaistaviksi tarkoitetut tekstit kirjoittajan elämästä eli varsinaiset omaelämäkerrat. Antiokialainen puhuja Libanios (314–393) kirjoitti omaelämäkertansa puheen muotoon, kristitty askeetti Gregorios Nazianzoslainen (329–390) runon muotoon ja Hippon piispa Augustinus tunnustuksen ja rukouksen muotoon. Libaniosken omaelämäkerrasta (*Bios*) on sanottu, että se muistuttaa modernin ammatti-ihmisen ja mediapersoonallisuuden omaelämäkertaa. Kuten Kosonen toteaa, Libaniosken *Bios* on julkis-retorinen teksti, joka keskittyy ulkoiseen ja näkyvään, mutta jossa tulee esiin myös sisäisyyteen viittaavia puolia. Libanios puhuu kirjallisesta kutsumuksesta ja perustelee kääntymystään puhujan uralle. Heittäytyminen kirjalliselle uralle ei ollut itsestään selvä ratkaisu vanhaan arvovaltaiseen sukuun syntyneelle; häntä olisivat odottaneet toisenlaiset velvollisuudet.

Samanlainen omien valintojen seittäminen ja puolustelu on teimana Gregorioksella ja Augustinuksella. Omia ratkaisuja tarkastellaan tietenkin jälkikäteisesti jälkiviisaana. Erityisesti tämä retrospektiivisuus näkyy Augustinuksen *Tunnustuksissa*. Augustinuksen *Tunnustukset* esitetään usein näytekappaleena kristinuskon

mukanaan tuomasta sisäisyyden murroksesta. Tältä voi tosiaan näyttää, jos teosta käsitellään aikakautensa kulttuurista irrallaan (kuten usein tehdään). Mutta kun *Tunnustuksia* tarkastelee antiikin muuta kirjallista ja omaelämäkerrallista aineistoa vasten, kuten Kosonen tekee, teos ei näyttäydä ainutlaatuisena ja yksinäisenä monumenttina. Näemme, että kriisi-, etsimis- ja kääntymyskuvauksilla ja itsetutkiskelulla on pitkä historia ennen Augustinusta.

Kosonen käsittelee laajaa aineistoa perusteellisesti ja asiantuntevasti. Modernin kirjallisuuden tutkijan ote on eduksi monissa pohdinnoissa, jotka antiikintutkijan käsittelyssä voisivat jäädä turhan sisäänlämpiäviksi. Silti Kosonen tekee oikeutta antiikin kirjallisuudelle valettamalla kunkin aikakauden erityispiirteitä ja henkistä ilmapiiriä. On mukava huomata, että tutkimuksesta voi kirjoittaa sujuvalla ja ymmärrettävällä suomella. Mutkikkaita asioita voi ilmaista myös selkeästi. Siinä tutkijan on nähtävä paljon vaivaa, mutta lukija kiittää.

Viitteet

1. Ranskalainen artikkelikokoelma *L'invention de l'autobiographie d'Hésiode à Saint Augustin* (éd. M.-F. Baslez, P. Hoffmann & L. Pernot, Presses de l'École normale supérieure, Paris 1993) alkaa Hesiodoksesta ja käsittelee varhaista kreikkalaista runoutta. Kosonen on jättänyt aiheet käsittelynsä ulkopuolelle ja perustelee valintaansa sillä, ettei niistä ole löydettävissä tunnistettavaa omaelämäkerrallista identiteettiä.
2. Josefuksen kirjoitusten kreikankieliset versiot ovat säilyneet. Hän kirjoitti liitteeksi juutalaisten historiaa käsittelevään teokseensa selonteon elämästään latinaksi ja teki elämäkerrastaan kreikankielisen version kreikankielisiä lukijoita varten.